

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4

ศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช

หนังสือตำราที่ได้รับรางวัล โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย

ถ่ายเอกสารแทนการใช้หนังสือ
คือการทำลายภูมิปัญญาสร้างสรรค์

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4

ศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2560

หนังสือตำราที่ได้รับรางวัล โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช.

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย.

1. กฎหมายไทย--ไทย. 2. กฎหมาย.

KPT68

ISBN 978-616-314-344-0

ISBN (ebook) 978-616-314-360-0

ลิขสิทธิ์ของศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 เดือนพฤศจิกายน 2560

จำนวน 2,000 เล่ม

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) กุมภาพันธ์ 2561

จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์: อาคารธรรมศาสตร์ 60 ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200 โทร. 0-2223-9232

ศูนย์รังสิต: อาคารโดมบริหาร ชั้น 3 ห้อง 317 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12121

โทร. 0-2564-2859-60 โทรสาร 0-2564-2860

<http://www.thammasatpress.tu.ac.th>, e-mail: unipress@tu.ac.th

จัดจำหน่ายโดยบริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน)

เลขที่ 1858/87-90 ถนนบางนา-ตราด แขวงบางนา

เขตบางนา กรุงเทพฯ 10260

โทร. 0-2739-8000 โทรสาร 0-2751-5999

<http://www.se-ed.com>

พิมพ์ที่บริษัทพิมพ์ดี จำกัด

นายเสริม พูนพนิช ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

พิมพ์ครั้งที่ 1	เดือนเมษายน	2545	จำนวน 1,000 เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ 2	เดือนเมษายน	2546	จำนวน 2,000 เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ 2	เดือนธันวาคม	2548	จำนวน 1,000 เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่มครั้งที่ 1)
พิมพ์ครั้งที่ 2	เดือนพฤศจิกายน	2549	จำนวน 2,000 เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่มครั้งที่ 2)
พิมพ์ครั้งที่ 2	เดือนกันยายน	2552	จำนวน 2,000 เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่มครั้งที่ 3)
พิมพ์ครั้งที่ 3	เดือนเมษายน	2559	จำนวน 1,000 เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ 4	เดือนพฤศจิกายน	2560	จำนวน 2,000 เล่ม

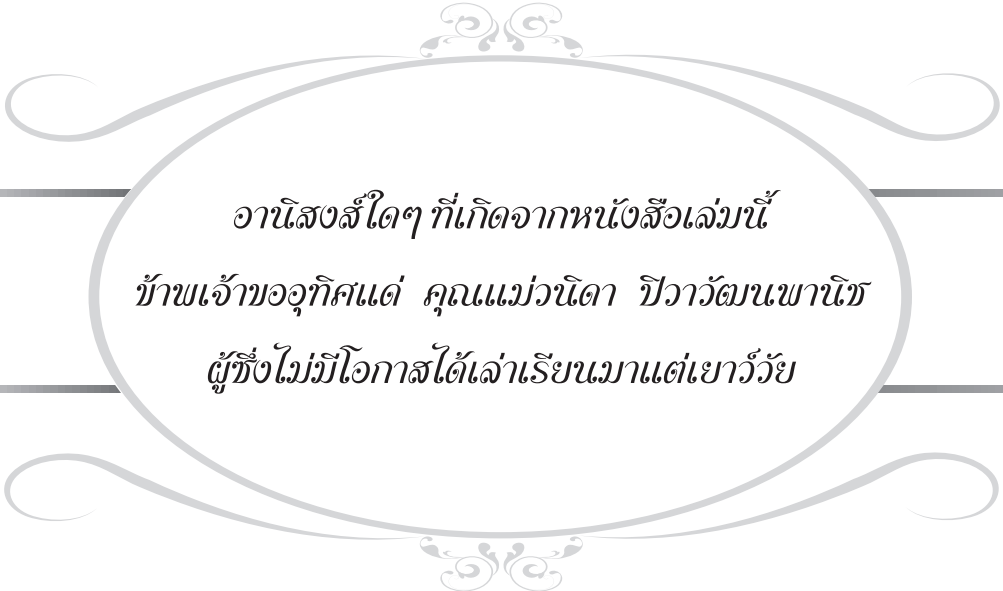
ราคาเล่มละ 420.- บาท

โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2520 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ผลิตตำราที่มีคุณภาพมากขึ้น

คณะกรรมการส่งเสริมการสร้างตำราประกอบด้วยบุคคลที่อธิการบดีแต่งตั้ง มีหน้าที่พิจารณากำหนดนโยบายและวิธีการที่จะอำนวยความสะดวกแก่คณาจารย์ในการจัดพิมพ์ตำราที่มีคุณภาพ โดยคณะกรรมการฯ จะพิจารณาคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพของต้นฉบับตำรา หนังสือแปล และหนังสือประกอบการศึกษาที่คณาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เสนอเพื่อพิจารณาจัดพิมพ์ ในกรณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าต้นฉบับหนังสือดังกล่าวมีคุณภาพดีหรือดีมาก จะได้รับการตีพิมพ์ในฐานะหนังสือที่ได้รับรางวัลโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หนังสือ **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย** แต่งโดย ศาสตราจารย์ ดร.ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช เป็นผลงานที่ผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการส่งเสริมการสร้างตำรามีมติให้ได้รับรางวัลชั้นดี ในปี พ.ศ. 2544

งานโสมงส์ใดๆ ที่เกิดจากหนังสือเล่มนี้
ข้าพเจ้าขออุทิศแด่ คุณแม่วันิดา ปิาวาวัฒนพานิช
ผู้ซึ่งไม่มีโอกาสได้เล่าเรียนมาแต่เยาว์วัย

สารบัญ

	หน้า
คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3	(20)
คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2	(21)
คำนำฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1	(23)

ส่วนที่หนึ่ง

ภาคทั่วไป: สังคมกับกฎหมาย

บทที่ 1	สถาบันทางสังคม: จากครอบครัวสู่รัฐ.....	3
1.	ข้อความเบื้องต้น.....	3
2.	ประเภทสถาบันสังคม.....	7
2.1	สถาบันสังคมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ:	
	ครอบครัวในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของสังคม.....	7
2.1.1	การเกิดขึ้นของครอบครัว.....	7
2.1.2	ภารกิจของครอบครัว.....	10
	ก. ภารกิจทางด้านชีวภาพ.....	11
	ข. ภารกิจทางด้านจิตใจและสติปัญญา.....	13
2.2	สถาบันทางสังคมที่เกิดขึ้นโดยสติปัญญาของมนุษย์: รัฐสมัยใหม่.....	14
2.2.1	การเกิดขึ้นของรัฐสมัยใหม่.....	16
2.2.2	ลักษณะเฉพาะของรัฐสมัยใหม่.....	18
	ก. รัฐประชาชาติ.....	18
	ข. รัฐอธิปไตย.....	26
	ค. รัฐดินแดน.....	33
2.2.3	ระบบราชการในรัฐสมัยใหม่.....	34

	หน้า
3. ข้อแตกต่างระหว่างสถาบันครอบครัวกับรัฐสมัยใหม่.....	36
3.1 แบบแผนที่ใช้ควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคม.....	36
3.2 ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม.....	37
บรรณานุกรม.....	40
 บทที่ 2 บ่อเกิดของกฎหมาย.....	 43
บทนำทั่วไป: ความหมายบ่อเกิดของกฎหมาย.....	44
หมวด 1 บ่อเกิดของกฎหมายที่มีได้บัญญัติขึ้น.....	50
1. กฎหมายประเพณี.....	50
1.1 การเกิดขึ้นของกฎหมายประเพณี.....	51
1.2 ลักษณะสำคัญของกฎหมายประเพณี.....	54
2. แนวคำพิพากษาของศาล.....	59
2.1 ระบบกฎหมายซีวิลลอว์.....	59
2.2 ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์.....	60
3. หลักกฎหมายทั่วไป.....	62
หมวด 2 บ่อเกิดของกฎหมายที่บัญญัติขึ้น.....	64
1. กฎหมายนิติบัญญัติ.....	65
1.1 ประเภทของร่างพระราชบัญญัติ.....	67
1.1.1 ร่างพระราชบัญญัติทั่วไป.....	67
1.1.2 ร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการเงิน.....	68
1.2 องค์การตามรัฐธรรมนูญที่มีอำนาจริเริ่มเสนอร่างพระราชบัญญัติ.....	69
1.2.1 คณะรัฐมนตรี.....	70
1.2.2 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.....	70
1.2.3 ประชาชน.....	71
1.3 ขั้นตอนการพิจารณาร่างกฎหมาย.....	72
1.3.1 การพิจารณาในชั้นของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.....	72
1) การพิจารณาหลักการและเหตุผลของร่างพระราชบัญญัติ.....	72
2) การพิจารณาเนื้อหาของร่างพระราชบัญญัติ.....	73
3) การลงมติรับร่างพระราชบัญญัติ.....	73

	หน้า
1.3.2 การพิจารณาในชั้นของวุฒิสภา.....	74
1) กรณีที่วุฒิสภาเห็นชอบกับร่างพระราชบัญญัติ.....	75
2) กรณีที่วุฒิสภาไม่เห็นชอบกับร่างพระราชบัญญัติ.....	76
3) กรณีที่วุฒิสภาแก้ไขเพิ่มเติมร่างพระราชบัญญัติ.....	77
4) การทูลเกล้าฯ ถวายพระมหากรุณาธิคุณ.....	77
5) การประกาศใช้กฎหมาย.....	78
2. กฎหมายบริหารบัญญัติ.....	79
2.1 พระราชกำหนด.....	79
2.1.1 ความหมายของพระราชกำหนด.....	79
2.1.2 ประเภทของพระราชกำหนด.....	81
2.1.3 เงื่อนไขในการตราพระราชกำหนด.....	81
2.1.4 กรณีผลบังคับใช้ทางกฎหมายของพระราชกำหนด.....	82
2.2 กฎหมายลำดับรอง.....	84
2.2.1 ความหมายของกฎหมายลำดับรอง.....	85
2.2.2 ลักษณะของกฎหมายลำดับรอง.....	85
1) การตรากฎหมายลำดับรองต้องอาศัยกฎหมายแม่บท.....	85
2) กฎหมายลำดับรองเป็นกฎหมายที่กำหนด	
รายละเอียดเนื้อหาของกฎหมายแม่บท.....	86
3) กฎหมายลำดับรองมีลำดับศักดิ์ต่ำกว่ากฎหมายแม่บท.....	86
2.3 ข้อแตกต่างระหว่างพระราชกำหนดและกฎหมายลำดับรอง.....	87
3. กฎหมายองค์การบัญญัติ.....	87
3.1 คำนิยามขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น.....	88
3.2 ประเภทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น.....	88
3.3 อำนาจในการตราข้อบังคับขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น.....	89
บรรณานุกรม.....	90

บทที่ 3 การแบ่งประเภทของกฎหมาย	91
1. ข้อความคิดทั่วไป	91
2. การแบ่งประเภทของกฎหมาย	92
2.1 การแบ่งประเภทของกฎหมายตามเนื้อหา	93
2.1.1 กฎหมายสารบัญญัติ	93
2.1.2 กฎหมายวิธีสบัญญัติ	93
2.2 การแบ่งประเภทของกฎหมายตามวัตถุประสงค์	
ของการบังคับใช้กฎหมาย	94
2.2.1 กฎหมายภายใน	94
2.2.2 กฎหมายระหว่างประเทศ	94
2.3 การแบ่งประเภทของกฎหมายตามผลประโยชน์หรือนิติสัมพันธ์ของผู้ทรงสิทธิ	94
3. การแบ่งประเภทของกฎหมายเอกชนและกฎหมายมหาชน	96
3.1 การแบ่งประเภทของกฎหมายเอกชน	96
3.1.1 กฎหมายแพ่ง	97
1) กฎหมายบุคคล	98
2) กฎหมายหนี้	98
3) กฎหมายลักษณะทรัพย์	99
4) กฎหมายลักษณะครอบครัว	99
5) กฎหมายลักษณะมรดก	100
3.1.2 กฎหมายพาณิชย์	100
3.1.3 กฎหมายขัดกัน	101
3.2 การแบ่งประเภทของกฎหมายมหาชน	102
3.2.1 กฎหมายมหาชนภายในประเทศ	103
1) กฎหมายรัฐธรรมนูญ	103
2) กฎหมายปกครอง	103
3) กฎหมายอาญา	105
4) กฎหมายการคลัง	105
3.2.2 กฎหมายระหว่างประเทศ	106

	หน้า
บทที่ 4 ขอบเขตการบังคับใช้กฎหมาย.....	107
1. ข้อความคิดทั่วไป.....	107
2. ขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายทางเวลา.....	107
3. ขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายทางบุคคล.....	109
3.1 กรณีที่บุคคลอาศัยอยู่ในราชอาณาจักร.....	110
3.2 กรณีที่บุคคลมิได้อาศัยอยู่ในราชอาณาจักร.....	110
3.3 ข้อยกเว้นของหลักบุคคล.....	111
3.3.1 ความคุ้มกันจากเขตอำนาจรัฐภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ.....	111
1) ความคุ้มกันของประมุขของรัฐ ประมุขของรัฐบาล และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ.....	111
2) ความคุ้มกันของผู้แทนทางทูต.....	111
3) ความคุ้มกันของผู้แทนทางกงสุล.....	112
4) ความคุ้มกันขององค์การระหว่างประเทศ และเจ้าหน้าที่องค์การระหว่างประเทศ.....	113
4. ขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายทางดินแดน.....	113
4.1 หลักทั่วไป: หลักดินแดน.....	114
4.1.1 ดินแดนที่รัฐมีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์.....	114
4.1.1.1 ดินแดนที่เป็นราชอาณาจักรโดยแท้.....	114
1) พื้นดินและน่านน้ำภายใน.....	114
2) ห้วงอากาศที่อยู่เหนือพื้นดินและน่านน้ำภายใน.....	114
3) ทะเลอาณาเขต.....	115
4.1.1.2 ดินแดนที่กฎหมายถือว่าเป็นส่วนหนึ่ง ของราชอาณาจักร.....	115
4.2 ข้อยกเว้นของหลักดินแดน.....	118
4.2.1 กรณีการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดภาคใต้.....	118
4.2.2 กรณีการใช้กฎหมายขัดกัน.....	118

บทที่ 5 การตีความกฎหมาย.....	119
1. ความหมายของการตีความกฎหมาย.....	119
2. ประเภทของการตีความกฎหมาย.....	121
2.1 การตีความกฎหมายในระบบชีวิลลอว์.....	121
2.2 การตีความกฎหมายในระบบคอมมอนลอว์.....	124
3. ทักษะคตินักกฎหมายที่มีต่อการตีความกฎหมาย.....	125
4. ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับการตีความกฎหมาย.....	130
บรรณานุกรม.....	135
บทที่ 6 ธรรมเนียมปฏิบัติทางกฎหมายของชีวิลลอว์และคอมมอนลอว์.....	137
ข้อความคิดทั่วไป.....	137
1. ธรรมเนียมปฏิบัติทางกฎหมายของชีวิลลอว์.....	138
1.1 รากฐานของระบบกฎหมายชีวิลลอว์.....	139
1.2 การฟื้นฟูการศึกษากฎหมายโรมันในสมัยกลาง.....	140
1.3 การรับกฎหมายโรมัน.....	144
1.4 การจัดทำประมวลกฎหมาย.....	146
2. ธรรมเนียมปฏิบัติทางกฎหมายของคอมมอนลอว์.....	149
2.1 ความหมายของคอมมอนลอว์.....	149
2.2 ที่มาของกฎหมายคอมมอนลอว์.....	150
2.2.1 หลักกฎหมายที่เกิดจากแนวคำพิพากษาของศาล.....	151
2.2.2 กฎหมายที่ตราโดยฝ่ายนิติบัญญัติ.....	151
3. ข้อแตกต่างระหว่างระบบกฎหมายชีวิลลอว์กับคอมมอนลอว์.....	152
3.1 บ่อเกิดของกฎหมาย.....	152
3.2 บทบาทความสำคัญของนักกฎหมาย.....	154
3.3 การแบ่งแยกกฎหมายเอกชนออกจากกฎหมายมหาชน.....	157
3.4 การศึกษาเล่าเรียนวิชากฎหมาย.....	158
4. ข้อพิจารณาบางประการเกี่ยวกับกฎหมายไทย.....	161

ส่วนที่สอง

ภาคเฉพาะ: ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย

บทที่ 7 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายแพ่ง: 1	167
หมวด 1 สิทธิและหน้าที่ของบุคคลในกฎหมายแพ่ง	167
1. องค์ประกอบแห่งสิทธิ	170
1.1 ประธานแห่งสิทธิ	170
1.2 บุคคลมีหน้าที่ต้องเคารพสิทธิ	171
1.3 เนื้อหาของสิทธิ	171
2. ประเภทของสิทธิตามกฎหมายแพ่ง	171
2.1 ทรัพย์สิน	172
2.2 บุคคลสิทธิ	172
2.3 ข้อแตกต่างระหว่างทรัพย์สินกับบุคคลสิทธิ	173
3. กฎหมายลักษณะบุคคล	175
3.1 บุคคลธรรมดา	176
3.1.1 สภาพบุคคล	176
3.1.2 การเริ่มต้นสภาพบุคคล	177
3.1.3 การสิ้นสุดสภาพบุคคล	180
3.1.4 ความสามารถของบุคคล	182
3.2 นิติบุคคล	196
3.2.1 ความหมายของนิติบุคคล	196
3.2.2 ประเภทของนิติบุคคล	196
3.2.3 สิทธิหน้าที่ของนิติบุคคล	198
3.2.4 การดำเนินการของนิติบุคคล	199
4. กฎหมายลักษณะทรัพย์สินตามบรรพหนึ่ง	199
4.1 ทรัพย์สินคืออะไร	199
4.2 ทรัพย์สินคืออะไร	199
4.3 การแบ่งประเภทของทรัพย์สิน	201

	หน้า
4.4 ความเกี่ยวเนื่องระหว่างทรัพย์สิน	203
4.4.1 ส่วนควบ	204
4.4.2 อุปกรณ์	206
5. กฎหมายลักษณะหนี้	208
5.1 หลักทั่วไปของการชำระหนี้	209
5.2 การเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน	210
5.3 มาตรการควบคุมกองทรัพย์สินของลูกหนี้	211
5.4 ความระบับแห่งหนี้	211
6. กฎหมายลักษณะนิติกรรม	212
6.1 องค์ประกอบของนิติกรรม	212
6.1.1 นิติกรรมเป็นการแสดงเจตนาของบุคคล	213
6.1.2 นิติกรรมเป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย	219
6.1.3 นิติกรรมเป็นการกระทำที่มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	229
6.1.4 นิติกรรมเป็นการกระทำโดยสมัครใจ	229
6.1.5 นิติกรรมเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวแห่งสิทธิ	230
7. กฎหมายลักษณะละเมิด	230
7.1 องค์ประกอบของความรับผิดชอบทางละเมิด: หลักทั่วไป	230
1) เป็นการกระทำของคน	231
2) การกระทำนั้นเกิดจากความผิด	232
3) เป็นการกระทำเกิดจากความผิด	241
4) ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น	242
5) ความเสียหายนั้นเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของผู้กระทำละเมิด	252

บทที่ 8 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายแพ่ง: 2	257
หมวด 1 การหมั้น	257
1. ลักษณะของการหมั้น	259
1.1 เป็นสัญญาจะสมรส	259
1.2 เป็นสัญญามุ่งก่อสถานะบุคคลยิ่งกว่าทรัพย์สิน	260
1.3 เป็นสัญญาที่ฟ้องร้องบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามสัญญาไม่ได้	261
2. เงื่อนไขของสัญญาหมั้น	262
2.1 เงื่อนไขด้านอายุ	262
2.2 เงื่อนไขด้านความยินยอม	264
2.3 เงื่อนไขด้านทรัพย์สิน: ของหมั้น	266
2.3.1 ลักษณะของของหมั้น	270
1) เป็นทรัพย์สินที่ได้ส่งมอบหรือโอนให้แก่หญิง	270
2) มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสกับหญิงนั้น	270
3) การส่งมอบหรือโอนของหมั้นให้แก่หญิงต้องทำขณะหมั้น	272
3. แบบของสัญญาหมั้น	273
4. ผลของสัญญาหมั้น	275
4.1 บทคุ้มครองคู่หมั้นในกรณีที่อีกฝ่ายหนึ่งผิดสัญญาหมั้น	275
4.1.1 กรณีที่ฝ่ายชายผิดสัญญาหมั้น	276
4.1.2 กรณีที่ฝ่ายหญิงผิดสัญญาหมั้น	277
4.2 บทคุ้มครองคู่หมั้นในกรณีที่มีเหตุสำคัญ	278
4.2.1 กรณีเหตุสำคัญเกิดขึ้นแก่หญิงคู่หมั้น	280
4.2.2 กรณีเหตุสำคัญเกิดขึ้นแก่ชายคู่หมั้น	280
4.3 บทคุ้มครองฝ่ายชายคู่หมั้นมิให้หญิงคู่หมั้นมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่น	280
4.3.1 กรณีหญิงคู่หมั้นร่วมประเวณีกับชายอื่น	280
4.3.2 กรณีหญิงคู่หมั้นถูกข่มขืนกระทำชำเรา หรือพยายามข่มขืนกระทำชำเรา	281
4.4 บทคุ้มครองคู่หมั้นในกรณีที่อีกฝ่ายหนึ่งประพฤติชั่ว	282

	หน้า
5. การเรียกค่าทดแทนจากการผิดสัญญาหมั้น.....	283
5.1 ความเสียหายต่อกายหรือชื่อเสียงของกลุ่มหมั้น.....	284
5.2 ความเสียหายจากการตกเป็นลูกหนี้เนื่องจากการเตรียมการสมรส โดยสุจริตและตามสมควร.....	285
5.3 ความเสียหายจากการที่กลุ่มหมั้นได้จัดการทรัพย์สินหรือการอื่น อันเกี่ยวแก่อาชีพหรือทางทำมาหาได้ของตนไปโดยสมควร ด้วยการคาดหมายว่าจะได้มีการสมรส.....	286
หมวด 2 การสมรส	287
1. เงื่อนไขแห่งการสมรส.....	287
1.1 เงื่อนไขที่ทำให้การสมรสตกเป็นโมฆะ.....	289
1.1.1 เงื่อนไขด้านความสมบูรณ์ของร่างกาย.....	289
1.1.2 เงื่อนไขด้านศีลธรรม: ข้อห้ามรักร่วมสายเลือด.....	289
1.1.3 เงื่อนไขความยินยอมของกลุ่มสมรส.....	291
1.1.4 เงื่อนไขของการมีคู่สมรสคนเดียว.....	292
1.2 เงื่อนไขที่ทำให้การสมรสตกเป็นโมฆียะ.....	292
1.2.1 เงื่อนไขด้านเพศและอายุ.....	295
1.2.2 เงื่อนไขความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรม กรณีผู้เยาว์ทำการสมรส.....	300
1.2.3 เงื่อนไขการแสดงเจตนาโดยวิปริต.....	302
2. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา.....	304
2.1 ความสัมพันธ์ทางกายภาพและจิตใจ.....	304
2.1.1 ความสัมพันธ์ทางเพศ: การอยู่กินฉันสามีภริยา.....	304
2.1.2 การช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน.....	305
2.2 ความสัมพันธ์ทางทรัพย์สิน.....	308
2.2.1 สินส่วนตัว.....	308
2.2.2 สินสมรส.....	311

บทที่ 9 กฎหมายรัฐธรรมนูญ.....	312
ส่วนที่หนึ่ง: กฎหมายรัฐธรรมนูญทั่วไป	312
1. ข้อความคิดทั่วไปเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ.....	312
1.1 ประวัติความเป็นมาของรัฐธรรมนูญ.....	312
1.2 ความหมายของรัฐธรรมนูญ.....	313
2. ลักษณะสำคัญของกฎหมายรัฐธรรมนูญ.....	314
2.1 รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่กำหนดระบอบการปกครอง และกติกาทางการเมืองของรัฐ.....	314
2.2 รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่กำหนดองค์กรของรัฐ ที่เป็นผู้ใช้อำนาจเหล่านั้น.....	315
2.3 รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์การเข้าสู่ตำแหน่ง การสิ้นสุด ตลอดจนความสัมพันธ์ของการใช้อำนาจขององค์กรต่างๆ.....	315
2.4 รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐ.....	316
3. หลักการสำคัญในรัฐธรรมนูญ.....	316
3.1 หลักการแบ่งแยกอำนาจ.....	316
3.2 หลักการประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน.....	317
ส่วนที่สอง: หลักการใหม่บางเรื่องในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของประเทศไทย	323
1. การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน.....	323
1.1 หน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง.....	323
1.2 หน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย.....	323
1.3 หน้าที่การป้องกันประเทศและหน้าที่อื่นๆ.....	324
1.4 การเสนอร่างกฎหมาย.....	324
1.5 การต่อต้านโดยสันติวิธี.....	325
2. องค์กรที่ทำหน้าที่คุ้มครองรักษาสิทธิเสรีภาพของประชาชน.....	326
2.1 ศาลรัฐธรรมนูญ.....	326
2.2 ศาลปกครอง.....	326
2.3 ศาลยุติธรรม.....	327
2.4 ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา.....	327

บทที่ 10 กฎหมายขัดกัน	329
1. ความหมายของคำว่า “กฎหมายขัดกัน”	329
2. เนื้อหาของกฎหมายขัดกัน	331
3. วัตถุประสงค์ของกฎหมายขัดกัน	332
4. ลักษณะของกฎหมายขัดกัน	334
5. จุดเกาะเกี่ยวในกฎหมายขัดกัน	336
5.1 ความหมายของจุดเกาะเกี่ยว	336
5.2 ประเภทของจุดเกาะเกี่ยว	336
6. ลำดับการใช้กฎหมายขัดกัน	337
6.1 การให้ข้อกฎหมายแก่ข้อเท็จจริง	338
6.2 การย้อนส่ง	341
6.3 การวินิจฉัยปัญหาล่วงหน้า	342
7. การใช้กฎหมายแพ่งต่างประเทศ: ปัญหาการตีความกฎหมาย	343
8. ข้อยกเว้นของการใช้กฎหมายขัดกัน	344
9. ข้อยกเว้นการใช้กฎหมายต่างประเทศ	345
บรรณานุกรม	349
บทที่ 11 กฎหมายระหว่างประเทศ	351
1. ความหมายของกฎหมายระหว่างประเทศ	351
2. ลักษณะของกฎหมายระหว่างประเทศ	352
3. ที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศ	354
3.1 ที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศที่มีได้บัญญัติขึ้น	354
3.1.1 กฎหมายประเพณีระหว่างประเทศ	355
3.1.2 หลักกฎหมายทั่วไป	355
3.2 ที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศที่บัญญัติขึ้น:	
อนุสัญญาระหว่างประเทศ	356
3.3 เครื่องช่วยศาลในการกำหนดกฎเกณฑ์ทางกฎหมาย	357
3.3.1 คำวินิจฉัยคดีของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ	357
3.3.2 งานเขียนของนักนิติศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับนับถือ	357

	หน้า
4. ที่มาของพันธกรณีระหว่างประเทศ: การกระทำฝ่ายเดียว.....	358
4.1 การกระทำฝ่ายเดียวของรัฐ.....	359
4.2 การกระทำฝ่ายเดียวขององค์การระหว่างประเทศ: ข้อมติ.....	359
5. ผู้ทรงสิทธิในกฎหมายระหว่างประเทศ.....	360
5.1 ความหมายของผู้ทรงสิทธิ.....	360
5.2 ลักษณะของสภาพบุคคลในทางระหว่างประเทศ.....	360
5.3 ประเภทของผู้ทรงสิทธิ.....	361
5.3.1 รัฐ.....	361
5.3.2 องค์การระหว่างประเทศ.....	365
5.3.3 ปัจเจกชน.....	367
6. ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน.....	368
6.1 ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายประเพณีระหว่างประเทศ กับกฎหมายภายใน.....	369
6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสนธิสัญญาต่อกฎหมายภายใน.....	369
6.3 ทางปฏิบัติของประเทศไทย.....	369
7. บทส่งท้าย: กฎหมายระหว่างประเทศกับสหประชาชาติ.....	372
บทสรุปและข้อคิดเห็น.....	375
บรรณานุกรมคัดสรร.....	377